

Uit de vitrine

Robbert van Heuven ‘Wat heeft de mensheid aan folklore/Wat heeft folklore nou voor ’n nut/Theemutsen haken van stukken volkoren/In een kaasboerderij of in een zeemleren hut’, zong cabaretier Harrie Jekkers een flink aantal jaren geleden. Het is tekenend voor de lacherigheid rond folklore of – breder getrokken en politiek correcter gezegd – volkscultuur. Drie projecten laten zien dat het Fonds voor Cultuurparticipatie juist oog heeft voor de actualiteit.

Directeur van het Fonds Jan Jaap Knol herinnert zich de hilariteit in de Tweede Kamer tijdens de behandeling van de cultuurbegroting in 2007, toen CDA-woordvoester Nicolien van Vroonhoven haar pleidooi hield voor volkscultuur en toegaf als Twentse zelf graag merklappen te borduren. Knol: ‘Maar nieuw was het plan om volkscultuur op de agenda te zetten niet. In het regeerakkoord van kabinet-Balkenende IV stond volkscultuur al genoemd. Net als in het huidige regeerakkoord overigens.’

Volgens Knol komt het onderwerp ook niet uit de lucht vallen: ‘Het kwam op als onderwerp, omdat het te maken heeft met een aantal maatschappelijke onderwerpen die om aandacht vroegen in de politiek en het politieke beleid, zoals de discussie over identiteit. Je ziet ook een sterke opkomst van aandacht voor regionale identiteit: dialecten, streekgeschiedenis, lokale verhalen en rituelen. Mensen hebben de behoefte zich te verdiepen in hun geschiedenis en in hun *roots*.’

Lacherigheid over het onderwerp, vindt Knol, miskent de waarde die volkscultuur kan hebben: ‘Er zit een dedain in. Alsof merklappen maken en macrameeën het meest gruwelijke is waar een mens zich mee bezig kan houden. Kunstnijverheid wordt niet als hoge kunst gezien, maar het heeft wel een lange en rijke traditie. Er zijn veel mensen die zich daarmee bezighouden. Die steken daar tijd en energie in en houden die traditie in ere. Beeldend kunstenaars en modeontwerpers laten zich vervolgens weer inspireren door bijvoorbeeld textiele werkvormen. Wij als Fonds vinden dat het goed is dat volkscultuur zich verder kan ontwikkelen.’

Actieve participatie

Nieuwe vormen van overdracht en verdere ontwikkeling van volkscultuur zijn twee van de belangrijkste redenen voor het Fonds om volkscultuurprojecten te financieren voor in totaal gemiddeld enkele tonnen per jaar. Als het gaat om overdracht financiert het Fonds

bijvoorbeeld de molenaarsopleiding van het Gilde van Vrijwillige Molenaars met 25.000 euro. Geïnteresseerden kunnen daar leren hoe je een molen bedient, zodat het draaiend erfgoed ook kan blijven draaien nu het beroep van molenaar uitsterft. Knol: ‘We proberen niet slechts puur en alleen dingen in stand te houden, maar ook om de belangstelling ervoor levend te houden. Een molenaar leert in die opleiding niet alleen technisch een molen te bedienen, maar ook om bezoekers te vertellen over de geschiedenis en de werking van de molen.’

Dat het Fonds juist de opleiding voor molenaars – en niet bijvoorbeeld het gilde zelf – helpt financieren is, vertelt Knol, omdat het Fonds een relatie wil leggen met actieve cultuurparticipatie. Met het zelf doen. Knol: ‘Het gaat ons erom hoe volkscultuur mensen verder kan uitdagen dan alleen passief deelnemen. Als wij iets financieren, dan moet er ook altijd iets van actieve cultuurparticipatie inzitten. Het stimuleren daarvan is immers ook een belangrijk doel van het Fonds. Wij scheiden actieve participatie en volkscultuur dan ook niet in ons beleid. Of je nu volksdanst of hiphopt, dat maakt ons niet uit. Schotten neerzetten blokkeert alleen maar de dynamiek.’

Oud ontmoet nieuw

Sterker nog, het combineren van het graag willen behouden van tradities, het willen vernieuwen van die tradities en het actief participeren, levert soms heel leuke projecten op. Een voorbeeld daarvan is het project ‘Dûns op ‘e Kop’ dat het Friese Keunstwurk, kenniscentrum voor cultuureducatie, amateurkunst en professionele kunst van de provincie, heeft opgezet in samenwerking met het Fonds. Het Fonds steunde het project met 18.940 euro.

‘Of je nu volksdanst of hiphopt,
dat maakt ons niet uit’

Doel ervan is om jongeren op een interactieve en speelse manier in aanraking te brengen met traditionele Friese folkloredans, en die dans tegelijkertijd door te ontwikkelen om hem zo aantrekkelijk te maken voor die jongeren.

‘Het is zonde als jongeren geen weet hebben van die tradities’, vindt Dolly de Kroon, de dansconsulent van Keunstwurk en verantwoordelijk voor het project. ‘Volkskunst heeft een historische waarde. Als je daar geen weet van hebt, of niet mee wordt geconfronteerd, weet je dus ook niet waar je vandaan komt.’ Dat heeft voor haar, net als Jan Jaap Knol eerder suggereerde, ook met identiteit te maken. ‘Die dansen zijn immaterieel erfgoed. Ze zitten vol met verhalen en tradities. Ze moeten specifiek worden uitgevoerd, met bepaalde gebruiken en bepaalde kleding. Maar inmiddels zijn er door de vergrijzing steeds minder mensen die deze dansen kennen. Folkloredans of volksdansen spreekt de jeugd nou niet echt aan. Laat staan dat ze er iets

van af weten of van de betekenissen en tradities die er achter zitten.’

Maar om jongeren voor hun verleden te interesseren, moeten ze het toch zelf doen, was al snel de gedachte bij het opzetten van het project. ‘Wij willen ze met dit project laten zien wat de overeenkomsten en verschillen met nu zijn. Een van die overeenkomsten is het sociale aspect van dansen. We willen ze daarover niet alleen informeren, maar het ze ook laten meemaken. Ze worden bovendien gestimuleerd om hun eigen visie te geven op de dansen en hun mening wordt zeker meegenomen.’

Om het project handen en voeten te geven, werd niet alleen contact gezocht met de Federatie van Folkloristische Groepen, maar ook met de Utrechtse jongerendansgroep DOX onder leiding van Hildegard Draaijer. De Kroon: ‘We hebben DOX gevraagd om een vertaalslag te maken van toen naar nu. Om vanuit de folkloristische dans een nieuwe dans voor de jeugd te ontwikkelen. DOX heeft daarvoor natuurlijk inspiratie nodig, dus die gaat zich een week lang opsluiten om van de oude meesters de dansen en gebruiken te leren.’

Die inspiratieweek moet leiden tot een door Draaijer ontwikkelde meedansvoorstelling, die oud en nieuw combineert en waaraan jongeren mee kunnen doen. Maar DOX en Keunstwurk willen ook Friese dansdocenten inspiratie bieden om een methodiek te ontwikkelen waarmee ze folkloredans kunnen gebruiken in hun lessen. Zo kunnen ze hun lesaanbod uitbreiden. De Kroon: ‘Die dansdocenten gaan vervolgens aan de slag met de jongeren. De bedoeling is niet alleen dat de middelbare scholieren les krijgen, maar ook dat ze met de docent een korte dansvoorstelling maken. Het werkt immers veel beter als je naar een concreet resultaat toe kunt werken. Vervolgens maken we een kleine tournee met de voorbeeldproductie van DOX en de voorstellingen van de klassen. Daar nodigen we ook de huidige folkloristische

dansers voor uit, zodat oud en nieuw elkaar kunnen ontmoeten. Wie weet ontstaan er door deze dansontmoetingen weer nieuwe dansen.’

Het is nadrukkelijk de bedoeling dat het project niet halt houdt bij de Friese grenzen. Het proces van het project wordt vastgelegd op film, zodat ook mensen die er niet bij waren inspiratie op kunnen doen. De Kroon: ‘Want hoe specifiek Fries is dit project nou? Volgens mij vind je de kernwaarden die Friese traditionele dans kenmerken ook in andere traditionele Nederlandse folkloredans terug. Het project kan dus op andere plekken prima overeind blijven. De Folkloristische Federatie heeft verschillende regionale afdelingen en zij kunnen het project overbrengen. Wij hebben hier in Friesland het eitje gelegd en nu moet het zich als een olievlek gaan uitbreiden.’

Drie woorden voor kruisbes

Juist dat olievlekaspect is voor Knol een van redenen om het Keunstwurkproject te financieren. Bovendien is het een goed voorbeeld van hoe experiment volkscultuur verder kan brengen. Knol hoopt dat financiering van zo’n project dan ook een duurzame uitwerking heeft. ‘Vaak stellen subsidies initiatieven in staat een nieuwe fase in te gaan, ze over een drempel heen te helpen. Ze hebben dus een stimulerende functie.’

Een project dat door een bedrag van 18.000 euro van het Fonds dat kleine duwtje in de rug kreeg, was de dialectenkamer in het Liemers Museum. Liemers is een streek in Gelderland, die ligt ingeklemd tussen de Duitse grens, de Rijn en de Oude IJssel. De geografische positie van het gebied maakt het tevens tot een bijzonder taalgebied, vertelt Ingrid Mens, directeur van het museum. ‘De dialecten die hier gesproken worden, zijn Zuid-Nederlands; aan de overkant van de Oude IJssel praten ze Noord-Nederlands. We liggen op een taalgrens. Daarom is de taal hier extra belangrijk voor het identiteitsgevoel.’

Net als Knol signaleert ook Mens een toegenomen interesse in identiteit en dus ook in het dialect van de streek. ‘De opleving van het dialect is volgens mij te verklaren uit het feit dat de grote wereld steeds kleiner wordt. Daardoor hebben mensen steeds meer de behoefte om te weten waar ze vandaan komen. Ik ben ervan overtuigd dat dit mensen ook zelfvertrouwen geeft. Erfgoed en dialecten krijgen daardoor ook meer aandacht. Zo wordt er veel onderzoek gedaan naar dialecten. Dat is interessant, maar als museum waren we meer geïnteresseerd in de vraag: wat betekent die taal voor iemand persoonlijk?’

Toen het streekmuseum onlangs naar een nieuwe locatie verhuisde, ontstond dan ook het plan om iets met die vraag te doen. De koffiekamer van het nieuwe museum werd, met ondersteuning van het Fonds, ingericht als dialectenkamer. Op een groot bord worden steeds nieuwe thema's centraal gesteld, zoals biologie. Vrijwilligers van het museum dagen de bezoekers uit om onder foto's van beesten, bloemen en planten het bijbehorende woord in dialect te schrijven. Mens: ‘Dan ontstaan er meteen discussies tussen bezoekers onderling, omdat de streekwoorden nogal eens willen verschillen. Zo zijn er in de regio drie verschillende woorden voor kruisbes.’

De bezoekers kunnen ook hun dialect inspreken op band en film. Dat materiaal wordt doorgespeeld aan het streekhistorisch instituut, dat daar weer onderzoek mee doet. Het enthousiasme voor dat inspreken is volgens Mens aanmerkelijk minder dan voor het discussiëren over het dialect. ‘Wij moeten zelf ook nog de vaardigheden ontwikkelen om bezoekers zover te krijgen. De vrijwilligers die de kar moeten trekken, worden daarom voorbereid door onze educatiemedewerker.’

‘Volkscultuur staat niet op sterk water en moet ook niet in de vitrine belanden’

Het betrekken van de bezoekers bij de dialectenwand, maar ook bij het inspreken van de band, is immers belangrijk om het project te laten slagen. Daarom moeten de vrijwilligers natuurlijk enthousiast zijn. Om die reden zijn ze vanaf het begin van het project bij de ontwikkeling ervan betrokken. Uiteindelijk moet het project een combinatie zijn van behouden en activeren. We willen de bezoeker actief met het dialect confronteren.’

Veranderend stadsleven

Niet alleen wat diep in de regio gebeurt, is volkscultuur. Knol: ‘Onze opdracht als Fonds is om juist niet alleen de van oorsprong Nederlandse cultuur te laten zien. Wat er in Friesland gebeurt, is net zo Nederlands als wat er in Amsterdam-West gebeurt. Volkscultuur staat niet op sterk water en het moet ook niet in de vitrine belanden. Dat leidt tot valse romantiek. Een puur nostalgische blik naar het verleden kan bedrieglijk zijn en je zicht vervormen. Het is belangrijk om dat

voor ogen te houden. Vroeger zagen we volkscultuur bovendien als iets typisch van het platteland, maar het heeft ook heel erg met de stad te maken.’

Een door het Fonds met 80.000 euro gefinancierd project dat laat zien dat geschiedenis en cultuur inderdaad dynamische begrippen zijn en dat aantoonde dat volkscultuur ook in de stad te vinden is, is het Buurtwinkelproject van het Amsterdam Museum, voorheen het Amsterdams Historisch Museum. Daarin staat – niet geheel verrassend – de buurtwinkel centraal. In het project komen een hoop lijnen bij elkaar: de connectie tussen materieel en immaterieel erfgoed, het verzamelen van verhalen en objecten en het tonen van de dynamiek van de geschiedenis. Het is een groot en complex project met onder andere een tentoonstelling in het museum, een website waarop verhalen en objecten die te maken hebben met het fenomeen buurtwinkel worden verzameld en twee tijdelijke locaties, waarin verschillende activiteiten worden ontplooid.

Volgens samenstelster en conservator Annemarie de Wildt leent het thema van de buurtwinkel zich uitstekend om iets over de geschiedenis en de ontwikkeling van stad en samenleving te vertellen: ‘We willen graag verhalen verzamelen van mensen in de stad, in dit geval van winkelier en klant. Buurtwinkels hebben

het moeilijk, maar ze zijn tegelijkertijd bepalend voor het leven in de stad. Bovendien geven ze een blik op het veranderende stadsleven. Dingen veranderen: ons eetpatroon, consumpties, de sociale samenhang, de culturele samenstelling. Dat zie je allemaal terug in de buurtwinkel. We willen met het project graag de connectie leggen tussen de persoonlijke verhalen van mensen en het grote verhaal van de stad. Klanten en winkeliers zijn immers deskundigen op het

‘We proberen met experiment en reflectie volkscultuur naar een hoger plan te tillen’

gebied van het dagelijks leven. En juist omdat iedereen deskundige is, proberen we mensen te stimuleren hun eigen verhaal op te schrijven.’

Die verhalen worden niet alleen op de website verzameld, maar ook in de twee locatiebuurtwinkels – een Turks koffiehuis in de Javastraat in Oost en een winkelpand in Amsterdam-Noord. Daar staan medewerkers van het museum achter de balie om de bezoekers over te halen hun verhalen te delen. De Wildt: ‘Daarmee leggen we de geschiedenis vast, maar laten ook de ontwikkeling zien: hoe het hakblok bij de slager verdwijnt en koeien niet meer in hun geheel de slagerij binnen worden gedragen, maar als hapklare blokken in een plastic bakje liggen.’

Die veranderende tijd zie je ook terug in de objecten die het museum verzamelt: oude reclames, gereedschap voor in de winkel, oude potjes en ander verpakkingsmateriaal, maar bijvoorbeeld ook een lekstop: een stukje metaal en asbest om een gat in een pan te

Robbert van Heuven
is theaterjournalist en dramaturg

repareren. ‘Het is een onooglijk voorwerp dat normaal niet zo opvalt, maar wel heel veel vertelt over een bepaalde tijd, waarin mensen dingen niet meteen weggooiden, maar zo veel mogelijk repareerden. Met asbest godbetere.’

Maar het gaat het Amsterdam Museum niet alleen om het verleden, maar ook om het nu, benadrukt De Wildt. Daarom worden op de locaties allerlei evenementen georganiseerd. De Wildt: ‘Wat we op die manier zichtbaar proberen te maken, is de sociale functie van zo’n winkel. Daarom kunnen ook de buurtbewoners er dingen organiseren. En wij organiseren bijvoorbeeld een gesprek tussen de kinderen uit de buurt en ouderen uit het nabije verzorgingstehuis over een bepaald voorwerp dat te maken heeft met winkelen. Of er wordt met de mannen uit het koffiehuis gepraat over Atatürk en het feit dat zijn foto zo prominent in het koffiehuis hangt. En we hebben ook amateurfotografen op pad gestuurd om portretten te maken van winkeliers. Niet alleen zijn die foto’s in de winkels te zien, zo’n fotograaf stapt misschien ook voor het eerst van zijn leven een buitenlandse toko binnen om de winkelier op de foto te zetten. Uiteindelijk willen we mensen met andere ogen naar hun eigen stad laten kijken.’

Wat voor zowel museum als Fonds in het project van belang is, is het onderzoek naar wat erfgoed nu precies is. De Wildt: ‘Als ik een winkelier naar erfgoed vraag, kijkt hij me glazig aan. Maar als je met hem op zoek gaat naar voorwerpen of verhalen, dan komt er ineens een hoop naar boven. Dat is voor ons de zoektocht: wat is erfgoed, wat gaan we hiervan bewaren, hoe verzamel je verhalen?’

Ook Jan Jaap Knol benadrukt dat de reflectie over wat erfgoed en volkscultuur precies zijn, nadrukkelijk een taak van het Fonds is. Om die reden gaf het Fonds samen met een aantal partners het boek *Splitsen of knopen, Over volkscultuur in Nederland* uit. Daarin komt onder andere de verknoping van volkscultuur met populaire cultuur ter

sprake. Jan Jaap Knol: ‘Veel volkscultuur is ook populaire cultuur. Of het nu gaat om De Toppers of om de etnische muziek in Theater Rasa. De overheid hoeft dat niet allemaal te subsidiëren. Maar de aandacht voor de reflectie op die vormen van cultuur en de verdieping daarvan is wel belangrijk. We staan als Fonds dan ook zeker niet met onze rug naar populaire cultuur, we financieren hiphop, popmuziek en alle andere vormen van volkscultuur. Maar we proberen wel met experiment en reflectie volkscultuur naar een hoger plan te tillen.’